

CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARININ İSTİHDAM MESELESİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1923-1933)

Duygu YILMAZ*

Özet

19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan Sanayi Devrimi ile devletler, toplumsal refahı sağlamak üzere birtakım prensipler benimsemişlerdir. Sosyal Politika olarak anılan bu prensipler sağlık, barınma, sosyal güvenlik, istihdam ve sosyal hizmetler gibi alanlara yöneliktir. 19. yüzyıldan bugüne, toplumsal dengeyi bozabilecek ekonomik ve sosyal riskleri ortadan kaldırmak üzere yürütülen çalışmalar, ulusal ekonomiye ritim kattığı gibi işgücü piyasasını da ulusal menfaatler doğrultusunda düzenlemiştir. Türkiye’de ise Cumhuriyet Dönemi’nden itibaren yürütülen istihdam politikaları, işsizliğin neden olduğu sosyal dengesizliğe çözüm üretmeyi amaçlamış, çalışma hayatına dahil edilen işçiler ekonomik kalkınma sürecini hızlandırmıştır.

İstihdam politikalarının iki önemli bileşeni işsizliğe çözüm üretme ve işgücü piyasasını düzenleme, Millî Mücadele’yle inşa edilen ulus-devlet modelinin ekonomik boyutunu güçlendirmiştir. 1923-1929 yılları arasında nüfusunun neredeyse üçte ikisini tarım kesiminde istihdam eden Türkiye, planlı kalkınma dönemine geçildiği 1930’lu yıllarda sanayi sektöründe işçi istihdam sayısını artırmıştır. Bu dönemde istihdam politikaları, nitelikli işgücü yetiştirmek üzere mesleki eğitimini de kapsamış böylelikle Türkiye’nin sosyal politikaları olgunlaşmıştır.

Bu çalışmada, Cumhuriyet Dönemi sosyal politikalarının önemli ayaklarından olan istihdam meselesi ele alınmıştır. Ayrıca yabancı işçi istihdamı, nitelikli işçi yetiştirme, iş bulma hizmetlerinin teşkilatlanması örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. Araştırma tarihsel yöntem çerçevesinde gerçekleştirilmiş, veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. İnceleme neticesinde, 1923 yılından itibaren yürütülen sosyal politikaların Türkiye üzerindeki sosyal ve ekonomik etkileri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Sosyal Güvenlik, İstihdam, İşgücü, İşçi Eğitimi

* Dr. Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Sosyal Bilimler Bölüm Başkanlığı, dylmaz090@gmail.com

EVALUATION OF THE SOCIAL POLICIES OF THE REPUBLICAN ERA ON THE ISSUE OF EMPLOYMENT (1923-1933)

Abstract

With the Industrial Revolution in the second half of the 19th century, states adopted some principles to ensure social welfare. These principles, known as Social Policy, address areas such as health, housing, social security, employment and social services. Since the 19th century, the works carried out to eliminate the economic and social risks that may disrupt the social balance have not only added rhythm to the national economy, but also regulated the labor market in line with national interests. In Turkey, the employment policies carried out since the Republican Period aimed to find a solution to the social imbalance caused by unemployment and accelerated the economic development process with the workers included in the working life.

Two important components of employment policies, finding solutions to unemployment and regulating the labor market, strengthened the economic dimension of the nation-state model built with the National Struggle. Turkey, which employed almost two-thirds of its population in the agricultural sector between 1923-1929, increased the number of workers employed in the industrial sector in the 1930s, when the planned development period was started. In this period, employment policies included vocational training to train qualified workforce, thus Turkey's social policies matured.

In this study, the issue of employment, which is one of the important pillars of the social policies of the Republican Period, is discussed. In addition, the employment of foreign workers, the training of qualified workers and the organization of employment services were evaluated through examples. The research was carried out within the framework of the historical method, and the data were obtained through document analysis. As a result of the examination, the social and economic effects of the social policies carried out since 1923 on Turkey were revealed.

Keywords: Social Policy, Social Security, Employment, Labor, Worker Train

GİRİŞ

İnsanlığın günümüz seviyesine ulaşmasında önemli dönüm noktaları bulunmaktadır. Bunlardan birisi 1768’de James Watt tarafından buhar makinasının bulunması ile başlayan Sanayi Devrimi’dir. Bu dönüm noktası emek yerine makineli üretimin yoğunlaşması gibi yapısal birçok değişikliği beraberinde getirmiş bununla birlikte büyük ölçekli işyeri sayısının artması istihdamda artışa neden olmuştur. Batı Avrupa’nın özellikle de İngiltere’nin sanayileşen kentlerine akan nüfus, sanayi sektörünün işgücü ihtiyacını karşılamaktan uzak kalmış bu durum sonucunda kitleler halinde göçler gerçekleşmiştir. Emegın yerine geçen yoğun makineli üretimin nitelikli işçi yerine vasıfsız işçileri tercih etmesi göçmen, kadın ve çocukların ucuz sanayi işçisi olarak üretime dahil edilmesine neden olmuştur.¹ Sanayi Devrimi’nin dönüştürdüğü dünyanın toplumsal ve ekonomik yeni düzeninde; kentlere göç eden kitleler işsizlik problemi ile karşı karşıya kalmış buna bir de düşük ücret ve zor çalışma şartları eklenince uluslar bugün tanım sınırları tam olarak çizilemeyen sosyal politikalar oluşturmuşlardır.²

Sosyal politika kavramı ilk kez Prof. Dr. Wilhelm Heinrich Riehl³ tarafından kullanılmış, kavram sanayileşmenin beraberinde getirdiği işsizlik, ücret dağılımında adaletsizlik ve ağır çalışma şartları ile tanımlanmıştır. Ancak yapılan tanımlarda sosyal politikanın odak noktasında daha çok ücretli istihdamın yer aldığı görülmüştür. Sosyal politikanın temel hedefi ise yoksulluğun önlenmesi, çalışanlara eğitim ve sağlık hakkının tanınması, gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi ve işsizliğin azaltılması veya ortadan kaldırılmasıdır.⁴ Sanayi Devrimi’nin neden olduğu çelişkiler ve işçi sınıfının sosyal ve ekonomik hak arayışları karşısında birtakım önlemler

¹ Nuri Erkin Başer, **I. Sanayi Devriminde Teknolojik Gelişmelerin Rolü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011, s.164.

² A. Serdar Bozkır, “Sosyal Politika Kavramı”, **Sosyal Politika**, Ed. Aysen Tokol-Yusuf Alper, Dora Yayınları, Bursa, 2014, s.1.

³ Wilhelm Heinrich Reiehl tarafından ilk kez kullanılan sosyal politika kavramı, 1873 yılında Almanya’da kurulan Sosyal Politika Derneği ile bilimsel bir içerik kazanmıştır. Türkiye’de bu kavramı kullanan ilk isimlerden biri Ziya Gökalp’tir Gökalp, 1917 yılında yayımlanan İktisadiyat dergisinde bu kavramı kullanmış, 1933-1934 yılları arasında gerçekleşen Üniversite Reformu ile Türkiye’ye gelerek çalışmalarda bulunan Prof. Dr. Gerhard Kessler ise kavramının yaygınlaşıp resmileşmesinde etkili olmuştur. Orhan Tuna-Nevzat Yalçıntaş, **Sosyal Siyaset**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1999, s.21; Ömer Ceylan, “Türkiye’de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S 57, 2009, s.580.

⁴ Meryem Koray, “Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak”, **Çalışma ve Toplum**, C 4, S 15, s.35.

almaya yönelen devletlerin önemli araçlarından birisi olan sosyal politikalar, toplumsal refahı sağlamanın etkili yollarından birisi sayılmıştır.⁵

Türkiye’de sosyal politikaların tam anlamıyla gelişmesi 1933 yılında başlayan Üniversite Reformu dönemine rastlamıştır. Yurtdışından gelen ve İstanbul Üniversitesi’nde çalışmalar yürüten bilim insanları ile ülkedeki sosyal politikaların tanımı ve kapsamı genişlemiştir. Ancak bu gelişme önceki dönemlerde Türkiye’de sosyal politika uygulamalarının olmadığı anlamına gelmemelidir. Millî Mücadele’nin henüz devam ettiği 1921 yılında Zonguldak Kömür Havzası’ndaki işçi ve işverenler arasında doğan iş uyuşmazlıkları, 10 Eylül 1921 tarihli *Ereğli Havza-i Fahmiye Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun*’un hazırlanmasına zemin hazırlamış aynı tarihlerde bir iş kanununun hazırlanması ve yürürlüğe girmesi meclis gündemine gelmiştir. Hazırlanan kanun tasarısı yürürlüğe girememiş olsa da bu gelişme, Cumhuriyet Dönemi sosyal politikalarının geliştirilmesi için model olmuştur.⁶

Doğrudan insan emeğine odaklanan istihdam politikalarının şekillenmesinde, 20. yüzyılda dünya düzenini sosyal ve ekonomik yönden etkileyen savaş ve göç gibi gelişmeler temel etmenlerdir. Bu durum işgücü piyasasını derinden etkilemiş, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de istihdam politikaları, milli menfaatler çerçevesinde ele alınıp geliştirilmeye başlanmıştır. 1920’lerin başından itibaren Türkiye’nin istihdam politikalarının gelişmesi sanayileşmeyle mümkün hale gelmiş, Osmanlı Devleti’nden farklı olarak Cumhuriyet Dönemi’nde meselenin odak noktaları, mevcut Türk işgücüne istihdamda öncelik tanınması, işgücünün mesleki ve teknik açıdan geliştirilmesi ve istihdam politikalarına aracı kurumların oluşturulmasıdır.

Cumhuriyet Dönemi İstihdam Politikaları Hakkında Bir Değerlendirme

Türkiye’nin istihdam politikaları, Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki aşamada incelenmektedir. Osmanlı Dönemi’nde kurumsal açıdan

⁵ Richard M. Tittmuss, *Social Policy*, Edited by Brian Abel Smith and Kay Titmuss, Open University Set Book, 1990, s.23; H. Sami Güven, *Sosyal Politikanın Temelleri*, Bursa 1997, s.68; Süleyman Özdemir, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2004, s.590.

⁶ Orhan Tuna, *Sosyal Siyaset*, Fakülte Matbaası, İstanbul, 1966, s.1-2; 151 sayılı Kanununun 13. maddesinde, maden ocaklarındaki işçilerine gece ders vermek üzere bir mektebin açılmasının zorunlu tutulması istihdam ve nitelikli işgücü ilişkisini ortaya koyması bakımından önemlidir. *Kanunlar Dergisi*, C 1, s.177.

CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARININ İSTİHDAM MESELESİ
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1923-1933)

sosyal politika düzeni ve düzen içerişindeki gelişmeler, daha çok tarım ve hizmet sektörlerine yönelik gelişmiştir. Bu dönemde yürütölen istihdam politikaları, ölkede yaşayan tüm vatandaşlar üzerinde aynı derecede uygulanabilir olmuş fakat sektörler Türkler ve azınlıkların uğraş alanı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Buna göre Türkler daha çok tarımda azınlıklar ise sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe istihdam edilmiştir. Yabancı sermayenin ölkede ekonomisi üzerinde kurduğu bu baskı sonucu istihdam alanları Türkler lehine daralmıştır.⁷ 1881’de Düyun-u Umumiye İdaresi’nin kurulması devletin istihdama yönelik politikalar oluşturmasına ve sanayiyi güçlendirme çabalarına engel olmuştur.⁸

Osmanlı Devleti’nin 1915 yılına ait istihdam verileri, ölkede 264 fabrikadan 242’sinin özel sektöre ve 22 fabrikanın da kamuya ait olarak üretim yaptığını göstermiştir. İster özel ister kamu sektörü olsun gıda, tekstil, savunma, dericilik, metal sanayi ve enerji gibi alanlar en çok üretim gerçekleştirilen sahalar olarak istatistiklere yansımıştır. 1915 istatistiklerindeki rakamlar, tüm sektörlerdeki toplam istihdam sayısının 14.060 olduğuna işaret etmektedir.⁹ Üzerinde önemle durulması gereken bir diğer nokta, nitelikli işçi yetiştirmek üzere fabrikalarda çalıştırılacak işçiler için sanayi mekteplerinin açılmış olmasıdır.¹⁰ Ancak ölkede işler halde bulunan fabrikaların yönetici kadrosunun genel olarak yabancılardan oluşması, bununla birlikte fabrikaların ihtiyaç duyduğu teknik elemanların yurtdışından getirilen uzmanlardan oluşması, dokuma sektörü başta olmak üzere nitelikli personele ihtiyaç duymayan alanlarda Türk işçilerin düşük ücretle çalışma hayatının içinde bulunmasına neden olmuştur. Bu durum istihdam politikalarının milli bir karakter kazanamamış olduğunu göstermektedir.¹¹

Giderek artan yabancı sermayenin etkisiyle ekonomik bağımsızlığın zedelendiği Osmanlı Devleti’nin son yüzyılında üzerinde durulması gereken bir diğer konu işsizliktir. Kadın ve erkek tüm nüfusun sayıldığı dolayısıyla

⁷ Yakup Kepenek vd, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, s.9.

⁸ Erdem Bağcı, **Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve İstihdam Politikaları**, Der Yayınları, İstanbul, 2020, s.84.

⁹ Kepenek vd, **age.**, s.19.

¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Bayram Kodaman, “Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Kadar Sanayi Mektepleri” **Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)**, Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık, Ankara, 1980, s.290.

¹¹ Mustafa Kurt vd,“19. Yüzyılda Osmanlı Sanayileşmesi Sürecinde Kurulan Devlet Fabrikaları: Bir Envanter Çalışması, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S 40, 2016, s.257.

da işsizliğe dair rakamların tam olarak tespit edildiğini söylemek mümkün değildir. Ancak süreç içerisinde bazı resmi kayıtlar, işsizliğin boyutunu ortaya koymasından önemlidir. Bunlardan birisi 1885 yılında kurulması planlanan *İşsizlik Mektebi*'ne ilişkin resmi bir belgedir. Belgede özellikle İstanbul'da binlerce gencin işsiz olduğuna vurgu yapılmıştır. Mektebin kurulmasıyla ilk dört yılda, 400 öğrencinin okuldan mezun edileceği böylece ekonomik kalkınmanın nitelikli elemanlarla hızlanacağı bildirilmiştir. Ancak gençleri çeşitli meslek alanlarında yetiştirerek istihdam edilmesine katkı sağlayacağı dolayısıyla işsizliğe çare olacağı düşünülen bu girişim sonuçsuz kalmıştır.¹² Savaşlarla işsizlik meselesinin çözümü daha da zorlaşmış, cepheden dönen askerlerin istihdam edilememesi işsizliğin etkilerini sosyal alanlara yaymıştır. İşsiz kalan gençlerin ahlaki açıdan uğradığı çöküntü başta altyapı çalışmaları olmak üzere devlete, çeşitli istihdam alanları açmak üzere harekete geçmesi gerektiğini hatırlatmıştır.¹³

Osmanlı Devleti'nin son döneminde istihdam politikalarının gayrimüslim ve azınlıklar lehine yürütülmesi Türklerin işsiz kalmalarına neden olduğu gibi milli iktisat projelerinin de hayata geçirilmesine engel olmuştur. İttihat ve Terakki'nin I. Dünya Savaşı yıllarında kapitülasyonları kaldırma yönündeki girişimleri, yabancı sermayeli şirketlerin istihdam politikalarını Türkleri de kapsayacak şekilde yürütmeleri için önemli bir uyarı sayılmıştır. Ancak kapitülasyonlar kaldırılamadığı gibi Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra yabancı şirketler İtilaflar ile işbirliği halinde Osmanlı Hükümeti ile yaptıkları sözleşmelerdeki imtiyazları kendi lehlerine genişletmişlerdir. Böylelikle şirketlerinde Türk işçi ve memurlar yerine yabancı ve gayrimüslim istihdamına devam etmişlerdir.¹⁴

Millî Mücadele'nin başlamasından hemen önce yaşanan işgal dönemi Türklerin işsizlikle mücadele etmesine bunun aksine gayrimüslim ve azınlık nüfusun ise işgücü piyasasına tam anlamıyla nüfuz ederek zenginleşmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla söz konusu dönemde, bir taraftan Millî Mücadele'nin askeri aşamasına hazırlık yapılırken diğer taraftan yabancı sermaye ile işleyen şirketlerdeki gayrimüslim işçilerin tasfiyesine yönelik politikalar geliştirilmiştir. Bu politikaların geliştirilmesinin bir diğer gerekçesi yabancı sermayeli şirketlerde çalışan yabancı işçilerin Millî

¹² Levent Şahin vd, "On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türkiye'de İşsizlikle Mücadele Politikalarının Gelişimi" **Çalışma ve Toplum**, C 2, S 45, 2015, s.116; **BOA**, Y..PRK.MF., 1.38, 02.07.1302.

¹³ Şahin vd, agm., s.118.

¹⁴ Asaf Özkan, "Yabancı Sermayeli Şirketlerden Yabancı Gayrimüslimlerin Tasfiyesinin Nedenleri" **Bellekten**, C 37, S 308, s.310.

Mücadele'ye katılmamalarıdır. Ancak Türk uzmanların bulunmadığı iş sahalarında yabancıların istihdam edilmesine bir süre daha devam edilmiş, istihdam edilecek yabancı uzmanlara ilişkin bilgilerin önceden Nafia Vekaleti'ne bildirilmesi ve Vekaletin onayından geçtikten sonra işe kabul edilmeleri Hükümetin hem iktisadi gerekçelerle hem de güvenlik nedeniyle başvurduğu resmi yollardan sayılmıştır.¹⁵

1923-1933 Yılları Arasında Türk İşçilerin İstihdamının Artırılmasına Yönelik Gelişmeler

Millî Mücadele'nin sürdüğü yıllarda ülke ekonomisi zayıflamış, savaşlar ve yaşanan göçler önemli derecede işgücü kaybına neden olmuştur. Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra Türkiye'de yürütülen istihdam politikaları iktisadi bağımsızlığın sağlanması ve Türklerin işsizlik ve yoksullukla mücadelelerine son vermek üzerine şekillenmiştir. Milli menfaatlere hizmet edecek istihdam politikalarının oluşturulması için ilk adım, 17 Şubat- 4 Mart 1923 yılında İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde atılmıştır. Kongre'nin açılış konuşmasında Mustafa Kemal Paşa; "*Bugün mevcut fabrikalarımızda ve daha çok olmasını temenni ettiğimiz fabrikalarımızda kendi amelemiz çalışmalıdır.*" şeklinde ifade ettiği sözleriyle Türk işçilerin istihdamının sanayinin gelişmesinde büyük önem taşıdığına vurgu yapmaktadır.¹⁶ Kongrede, yürürlükte olan Teşvik-i Sanayi Kanunu gereği, yeni açılacak iş sahalarının ve pozisyonlarının Türk işçilere verilmesi gereğinin altı önemle çizilmiştir.¹⁷ İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde hazır bulunan İstanbul Umum Amele Birliği, kongreye 34 maddelik bir bildiri sunmuş, bildiri Türk işçi istihdamına yönelik *İşler Türklere* parolasıyla oluşturulmuştur.¹⁸ Gelişen bu durum, Cumhuriyet Dönemi istihdam politikalarının Türk vatandaşlara menfaat sağlayacak dolayısıyla milli bir karakter kazanacak görünümde olduğunu gözler önüne sermektedir.

1923 yılının başlarından itibaren Türkiye ekonomisini üzerinde söz hakkı olan kurumların resmi yazılarında, istihdam politikalarının Türk işçiler lehine yürütülmesi yönündeki kararlara rastlanmaktadır. Bunlardan birisi

¹⁵ Özkan, agm., s.306, 323.

¹⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 2, Atatürk Araştırma Merkezi Divan Yayınları, Ankara, 2006, s.116.

¹⁷ A. Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi (1923-İzmir) Haberler, Belgeler, Yorumlar*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara, 1997, s.361.

¹⁸ Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.68.

Nafia Vekaleti'nin 4 Şubat 1923 tarihli resmi yazısıdır. Yazıda Türkçe bilmeyen çalışanların hükümet tarafından tasfiye edileceği bildirilmiş bu sayede Türklerin istihdamının yaygınlaşması amaçlanmıştır. Başta İstanbul olmak üzere birçok şirketin yazışmaları kontrol edilerek alınan kararlara uymayan çalışanlar tasfiye edilmiştir. Alınan bu kararın işsizlikle de ilgisi bulunmakta olup iş arayan Türklerin tasfiye edilen yabancı çalışanlar yerine işe alınmaları bu görüşü desteklemektedir. İstihdam edilen Türk işçilere ayrıca çeşitli kurslar verilmek suretiyle bilgi ve donanımı artırılmıştır.¹⁹

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) yabancı şirketler için işçi istihdamı konusunda yayımladığı 10 Nisan 1923 tarihli bir kararnamede, milli sınırlar içerisinde kalan yabancı şirket temsilcileri ile görüşüleceği bildirilmiştir. Alınan karar doğrultusunda Maliye, Nafia ve İktisat Vekaletleri ile şirket temsilcileri arasında görüşmeler yapılmış, yabancı şirket sahipleri; tarifelere zam yapılması, Millî Mücadele Dönemi'nde uğradıkları zararların karşılanması ve imtiyaz sürelerinin uzatılması yönünde taleplerde bulunmuşlardır. Türkiye'nin talebi ise şirketlerdeki Türk işçi istihdamının artırılması yönünde olmuştur. Bu yönde yayımlanan 3 Temmuz 1923 tarihli kararnamede, uzmanlık gerektiren iş sahaları hariç olmak üzere Aydın Demiryolları Şirketi'ne Türk işçilerin istihdam edilmesi şartı öne sürülmüştür.²⁰ Yabancı şirket sahipleri ile Türk hükümet temsilcileri arasında yapılan görüşmelerden bazıları olumlu sonuçlanmış, Dersaadet Tramvay Şirketi, Dersaadet Elektrik Şirketi ve Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi, Mudanya-Bursa Demiryolu Şirketi, Fenerler İdaresi, Dersaadet Telefon Şirketi²¹ işyerlerine Türk işçi istihdam etmeyi kabul ederek sözleşmelerini uzatmışlardır.²²

Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan Türk işçilerin istihdamın artırılması dolayısıyla da milli bir ekonomi yaratılması yönündeki kararları içeren önergeler de bulunmaktadır. 1925 yılında İstanbul Milletvekili Ali Rıza Bey'in meclise sunarak İstanbul Tramvay Şirketi'nde çalışan işçilerin sayılması talebi bunlardan birisidir. Ali Rıza Bey'e cevap olarak verilen

¹⁹ Özkan, agm., s.295.

²⁰ BCA, 30.18.1.1/ 7.24.1, 3 Temmuz 1923.

²¹ Özkan, agm., s.299.

²² Sözleşmelerde genel olarak zam meselesi, çevreye zarar vermemek üzere alınacak önlemler, şirket karlarını gösterir belgelerin ibrazı ve gelecek dönem planlarına yer verilmiş, TBMM Hükümeti adına Nafiz Vekili Feyzi Bey ile yukarıda adı geçen şirketlerin tam yetkilileri arasında imzalanmıştır. BCA, 30.18.1.1/ 7.20.13, 14 Haziran 1923; BCA, 30.18.1.1/ 7.20.14, 14 Haziran 1923; BCA, 30.18.1.1/ 7.22.7, 28 Haziran 1923.

CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARININ İSTİHDAM MESELESİ
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1923-1933)

resmi yazıda söz konusu şirkette yapılan istatistik sonuçları yer almıştır. Buna göre İstanbul Tramvay Şirketi'nde çalışan toplam 1.772 işçinin 1.523'ünün Türk, 156'sının gayrimüslim Türk ve 43'ünün de yabancı olduğu belirtilmiştir.²³ Bu durum Türk işçi istihdamının arttığını göstermesi bakımından önemlidir.

21 Mart 1926 tarihinde uygulamaya giren bir kararnamede; sanayinin gelişmesi ve yeni sanayi dallarının kurularak faaliyete geçirilmesi sebebiyle yabancı işçi istihdamının arttığı buna karşılık sınırlı sayıda bulunan Türk işçilerin ikinci planda kalarak çoğu zaman işsizlikle mücadele ettiğine değinilmiştir. Bu meselenin sadece Türk veya yabancı işçi istihdamına yönelik bir mesele olmadığı aynı zamanda yerli sermayenin güçlendirilmesiyle inşaat sektöründeki faaliyetler ve bununla bağlantılı olarak hükümet merkezinin inşası ve imarı ile yakından ilgisi bulunduğu vurgulanmıştır. Alınan karar gereği Türk usta ve işçilerin hukuksal menfaatlerini korumak üzere Dahiliye, Ticaret, Nafia, Maliye ve Müdafaa-i Milliye Vekaletleri ile Evkaf Müdiriyyet-i Umumiyesinden tayin edilecek memurlardan bir komisyon oluşturulması önerilmiştir. Komisyonun gerekirse Türk müteahhitlerle temasa geçmesi, yabancı işçi istihdamının giderek artan durumuna müdahale etmek üzere araştırma ve incelemeler yapması önerilmiştir.²⁴

İnşaat işlerinde yabancı müteahhitler yerine Türk işçilerin çalıştırılması zorunluluğuna dair bir diğer önerge, Isparta Mebusu İbrahim Demiralay tarafından meclise sunulmuştur. 5 Haziran 1926 tarihinde meclise sunulan önergede İbrahim Bey, özellikle Ankara'daki inşaat işleri için yabancı müteahhitlerin istihdam edildiğini belirtmiştir. Bu durumun Türk usta ve işçilerin işsizlikten dolayı sefalet çekmelerine yol açtığının altını çizen İbrahim Bey, gerek belediyeler gerekse diğer resmi daireler tarafından istihdam edilen yabancı müteahhitler yerine Türk işçilerin işe alınmasını önermiştir.²⁵ Dahiliye Vekaleti'nin önergeye verdiği cevapta; fabrikalarda çalışan yabancı uzmanların işini yapabilecek kabiliyette Türk işçinin henüz bulunmadığı dolayısıyla nitelikli Türk işgücü yetişene kadar yabancı işçi istihdamına devam edileceği belirtilmiştir.²⁶ Yabancı işçilerin kalifiye Türk işgücü yetişene kadar çalışmalarına izin verilmesinin örneklerinden birisi

²³ BCA, 30.10.0.0/ 154.87.5/12 Şubat 1925.

²⁴ BCA, 30. 18.1.1/ 18.21.6/21 Mart 1926.

²⁵ BCA, 30.10.0.0/8.46.8/24 Temmuz 1926; TBMM Zabıt Ceridesi, C 26, Birleşim:114, 5 Temmuz 1926, s.82.

²⁶ BCA, 30.10.0.0/8.46.4/24 Temmuz 1926

İtalya ve İngiltere elçilikleri aracılığıyla Türkiye'ye gönderilen ve Ankara Belediyesi tarafından istihdam edilen Arnavut işçilerin kaldırım işlerinde çalıştırılmasıdır.²⁷ Bu durum Cumhuriyet Dönemi'nde istihdam politikaları yürütülürken nitelikli işgücü meselesinin göz ardı edilmediğini göstermektedir.

Yeni açılacak çalışma alanlarında öncelikli olarak Türk vatandaşların istihdam edilmesi, 28 Mayıs 1927 tarihinde kabul edilen 1055 sayılı *Sanayi-i Teşvik Kanunu*'nda da açıkça görülmektedir. Kanun ile sanayi alanında yapılacak yatırımlarda istihdamın öncelikle ülke içinden sağlanmasına karar verilmiştir. Kanunun 28. maddesinde; *sınai müesseselerin yalnız müdür ve muhasebecileri ecnebi olabilir. Bundan maada bilumum memurin ve müstahdemin ve amelenin Türk olması meşruttur. Ancak müessesenin işlemesine muktazi olup dahilde bulunamayan mütehasıs memur ve ameleler aid oldukları vekaletin müsaadesi ve yerlerine Türk yetiştirilmesi şartı ile mahdud mikdar ve müddetlerce ecneb olarak istihdam olunabilirler.* Alınan bu karar ülke içerisinde baş gösteren işsizlik meselesine çözüm üretmesi bakımından önemlidir.²⁸

Milli menfaatlerin korunması ve milli sanayinin geliştirilmesi doğrultusunda yabancı işçi yerine Türk işçilerin istihdam edilmesi kararının hayata geçirilmesi yönünde ilk uygulamalardan birisi İstanbul Rıhtım Dok ve Antrepo TAŞ antrepolarında çalışan özellikle yabancı uzman ve işçiler yerine Türk işçilerin istihdam edilmesidir. Yapılan incelemelerde, söz konusu şirketlerde 21 yabancı uzmanın çalıştırıldığı tespit edilmiştir.²⁹ Yabancı işçi yerine Türk işçilerin istihdam edilmesine yönelik gelişmelerden bir diğeri Üsküdar Kadıköy Su Şirketi'nde yaşanmış, Muhasebeci Mösyö Velatini yerine bir Türk muhasebecinin atanması uygun görülmüştür. Bir diğer gelişme, 1928'de İzmir Elektrik Şirketi inşaatında çalışan Türk işçilerin işten çıkarıldığı iddialarının Şirket tarafından reddedilmesi üzerine yaşanmıştır. Şirket, savunmasında kalifiye Türk işçilerin yetiştirilmesiyle uzmanlık gerektiren işlerde çalıştırılan yabancıların işine son vereceğini bildirilmiştir. Özellikle vurgulanan husus ise iş kazalarının bu sayede önleneceğidir.³⁰ Nitelikli eleman eksikliğinden dolayı yabancı işçi ve uzmanların çalıştırıldığı bir diğer alan yol ve köprü inşaatlarıdır. Nafia

²⁷ BCA, 30.18.1.1/19.43.9, 21 Temmuz 1926.

²⁸ *Kanunlar Dergisi*, C 5, s.272; *TBMM Zabıt Ceridesi*, C 32, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, s.618.

²⁹ BCA, 230.0.0.0/82.75.10, 30 Aralık 1927.

³⁰ BCA, 230.0.0.0/117.9.7, 3 Mart 1928.

CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARININ İSTİHDAM MESELESİ
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1923-1933)

Vekaletinin 12 Şubat 1930 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'ne verdiği teklifte Türk mühendislerinin ihtiyacı karşılamaktan henüz uzak olduğu dolayısıyla en düşük 300 lira ücret verilmek üzere yol ve köprü işlerinde yabancı mühendislerin çalıştırılması gerekliliği belirtilmiş, yapılan teklif İcra Vekilleri Heyeti tarafından kabul edilmiştir.³¹

1929'da meydana gelen Dünya Ekonomik Krizi, Türkiye ekonomisi üzerinde derin izler bırakmıştır. Madencilik, sigortacılık, bankacılık, altyapı hizmetleri, demiryolları gibi bazı iş sahalarında yabancıların istihdam edilmesi dolayısıyla Türk işçilerin işsizlikle mücadele eder hale gelmesi Krizin etkisini artmıştır. 1920'lerin sonlarında tespit edilen işsizlik oranı %3 iken 1931 ve 1932 yıllarında bu oranın %4,5'a yükseldiği görülmüştür.³² Böyle bir ortamda ülke içerisinde meydana gelebilecek her türlü ekonomik krize karşı kendine özgü ekonomik politikalar oluşturulmaya başlanmıştır. Değişen düzende ekonomik sistemin yeni adı Devletçilik olmuştur. Mevcut şartlar dikkate alınarak istihdam olanaklarının genişletilmesi bu düzenin bir parçası sayılmıştır. Dünya Ekonomik Krizi ile daralan istihdam olanakları karşısında işsizliğe çözüm bulunabilmesi adına çalışmalar başlamıştır. Gözden geçirilen çalışma hakkı meselesinde dönem hükümeti, mesleki bilgi ve becerilerinin artırılarak istihdam olanaklarının Türkler lehine genişlemesinin önemi üzerinde durmuştur. 4 Haziran 1932 tarihinde Dahiliye Vekaleti Şükrü Kaya tarafından TBMM'ye sunulan kanun tasarısı ile bazı mesleklerin yalnızca Türk vatandaşlar tarafından yerine getirilmesi önerilmiş böylece işsizliğin önlenebileceği belirtilmiştir. Tasarı, 16 Haziran 1932 tarihinde ve 2007 sayılı *Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetlere Dair Kanun* adıyla yürürlüğe girmiştir. Kanun doğrultusunda Türklere tahsis edilen işler genel olarak büyük sermaye birikimine ihtiyaç duyulmayan bununla birlikte teknik bilgi ve uzmanlık gerektirmeyen tarım, küçük sanat ve ticaret ile beden gücüyle yapılan işlerden oluşmuştur.³³ Kanunun yürürlüğe girmesi ile çoğunluğu Yunan

³¹ BCA, 30.18.1.2/8.7.20, 12 Şubat 1930.

³² Cahit Talas, *İçtimai İktisat Dersleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1955, s.136.

³³ Bilsel Kuruç, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932)*, C 1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1988, s.245; *Kanunlar Dergisi*, C 11, s.537.

olmak üzere Macar ve Sovyet uyruklu işçiler Türkiye’den ayrılmışlardır.³⁴ İşçi istihdamında olduğu gibi fabrika, banka ve benzeri kurumlarda ilgili görevi icra edecek Türk memurlar bulunduğu halde yabancı memur istihdam edilmesi durumunda kurum hakkında tahkikat başlatılacağı alınan kararlar arasındadır.³⁵

1923 yılında İzmir’de toplanan Türkiye iktisat Kongresi’nden itibaren alınan kararlar ve uygulamalar, yukarıdaki gelişmelerden de anlaşılacağı üzere, istihdam politikalarını Türk işçiler lehine değiştirmiştir. Bu değişimde öncelikli amaç, sanayileşme adımlarına milli karakter kazandırmak olup bununla beraber açılacak yeni iş sahalarında Türk işçi istihdamı ile işsizliğin önlenmesidir. Gerek dünya ekonomisinin değişen yüzü gerekse kendi ekonomik dinamikleri içerisinde Türkiye’nin istihdam meselesi, Cumhuriyet Dönemi hükümetleri programlarına da yansımıştır. 5 Ağustos 1942 tarihinde Başbakan Şükrü Saraçoğlu, yeni dönem hükümet programını okurken Türk işçi istihdamı ve gelişen Türkiye ekonomisini şöyle ifade etmiştir: “*Dünkü Türk gençleri müstakil ve hür bir vatana malik olmak şuurlu ve mütecanis bir millete mensup olmak, memleketi müspet ilimlerle idare etmek ve vatanın hayat ve servet membalarını memleketin elinde görmek istiyorlardı. Bugün bütün bu idealler birer birer tahakkuk etti. Vaktiyle İzmir’in atlarla çekilen tenekeden tramvayları bile yabancı bir şirketin imtiyaz mevzuu sayılmıştı. Bugün vatanın dört bucağında muntazaman işleyen trenler, yer yer kurulan fabrikalar sadece Türk bilgisi tarafından yaratılmıştır.*”³⁶

İstihdam Politikaları ve Nitelikli İşçi Gücü İlişkisi

Osmanlı Devleti’nin son döneminden itibaren sanayileşme hamlelerinin beraberinde getirdiği nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaç, hükümetleri bu doğrultuda reformlar hazırlamaya yöneltmiştir. Bu reformların başında mesleki ve teknik eğitim verecek okulların açılması gelmiş, beşerî sermayeye yapılan yatırımlar sayesinde ülke ekonomisi kalkındırılmak istenmiştir. Nitelikli işgücü kazanmak üzere atılan adımlar, Tanzimat Dönemi’ne kadar götürülebilir. Örneğin 1842 yılında Askeri Baytar

³⁴ 2007 sayılı Kanunun uygulamaya girmesiyle 6.000 Yunan Türkiye’den ayrılmıştır. 1935 yılında ise yaklaşık 15.000 Macar’ın Türkiye’den ayrıldığı özellikle Ereğli Kömür Havzası’nda yabancı işçi sayısının neredeyse kalmadığı azalan belirtilmektedir. Ahmet Makal, **Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946**, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s.350; **Vakit**, “Hariçten Yabancı İşçi Çağrılmaz”, 2 Aralık 1933.

³⁵ **Akşam**, “Müessesatta Türk Memur İstihdamı”, 9 Ocak 1929.

³⁶ **Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri**, C 1, Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s.366.

Mektebi, 1847 yılında Tarım Okulu, 1857 yılında Orman Mektebi, 1874'te Maden Mektebi'nin açılması Tanzimat Dönemi'ne ait gelişmelerdir. Yine aynı dönemde erkek ve kız öğrencilere ayrı olmak üzere sanayi mektepleri ve ıslahhaneler³⁷ açılmıştır. Meşrutiyet Dönemi'nde mesleki ve teknik eğitime verilen önem devam etmiş, özellikle II. Meşrutiyet'in başladığı dönemden itibaren devletin modernleşme çabalarının bir adımı da mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması olmuştur.³⁸

1908 yılında Mimar Kemalettin Bey tarafından kurulan *Osmanlı Mühendis ve Mimarlar Cemiyeti* tarafından nitelikli işgücü eksikliğinden dolayı ülke kaynaklarının yeterince değerlendirilemediği dolayısıyla sanayi girişimlerinin zayıf kaldığı dile getirilmiştir. Hazırlanan sanayi istatistikleri de gerekli bilgi ve donanımına sahip mühendis, memur ve işçi eksikliğinin Osmanlı ekonomisine olumsuz yansıdığını ortaya koymuştur.³⁹ 1909'da Polis Mektebi ile Maliye Memurları Mektebi, 1913 yılı itibarıyla Ameli Ticaret Mektepleri, 1914'de Tiyatro Mektebi, Çıracık Mektepleri, Darüleytamlar, 1915'te Şimendifer Memurları Mektebi ve Orman Ameliyat Mektebi mesleki ve teknik eğitim veren bazı kurumlardır.⁴⁰ Bu gelişmeler eğitim ile kalkınma ilişkisini ortaya koyması ve devletin yürüttüğü istihdam politikalarının nitelikli işgücü ayağını oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

1914 yılında Gelibolulu Azmi tarafından kaleme alınan *Fabrikacı ve İmalathane Memuru* adlı eserde; “*Milletlerin hayatının devamı, ancak kendi işlerini kendilerinin görmesiyle mümkün olduğu herkesin bildiği bir gerçektir. Vatana teknik bilimler girmedikçe, vatan evladından sanayi ve ticaret erbabı yetişmedikçe, Osmanlı fabrikalarının sayıları yeterince artmadıkça, sonsuza kadar yabancı uzmanlara ihtiyaç duyuldukça, ekonomik açıdan ilerlememizin asla mümkün olmadığına inananlardanım*” şeklinde ifadeler yer almıştır. Nitelikli işgücüne duyulan ihtiyacın önemine ilişkin bu

³⁷ Osmanlı Devleti'nde kimsesiz çocuklara meslek kazandırmak amacıyla açılan okullardır. Okullarda öğrencilere; terzilik, kunduracılık, dericilik, marangozluk, demircilik, mimarlık ve dokumacılık meslekleri edindirilmiştir. Kadir Yıldırım vd, “Osmanlı'dan Günümüze Mesleki Eğitimin Gelişimi”, **Çalışma ve Toplum**, C 1, S 44, 2015, s.84.

³⁸ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2019, s.275.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: **Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistikleri**, Tarihi İstatistikler Dizisi, C 4, Haz. Gündüz Ökçün, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara,1997, s.3.

⁴⁰ Akyüz, **age.**, s.275; İstanbul Yedikule ile Küçükçekmece arasında kurulan sanayi parkı devletin mesleki eğitim konusuna verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir. Edward C. Clark, “Osmanlı Sanayi Devrimi”, **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi: Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1992, s.40.

sözler, yabancı bağımlılığından kurtularak milli karaktere sahip bir ekonomi yaratma idealini yansıtmaktadır.⁴¹ Bu ideal, Cumhuriyet Dönemi hükümetlerini nitelikli işgücü yetiştirmek amacıyla mesleki ve teknik eğitim projeleri üretmek üzere harekete geçirecektir.⁴²

20. yüzyılın savaşlarla başlayan ilk çeyreğinde zayıflayan işgücü, Cumhuriyet Dönemi'nin önemli sorunları arasında yer almıştır. Meclis oturumlarına da yansıyan bu soruna yönelik Mustafa Kemal Paşa, ülke çocuklarının sosyal ve ekonomik hayata aktif olarak katılabilmeleri için onlara hizmet ve sanat alanlarında eğitim verilmesi gerektiğini önemle vurgulamıştır. Bu gereklilik, yurtdışından gelen uzmanların raporlarına da yansımıştır. Bu uzmanlardan birisi olan Alfred Kühne, 1925 yılında Ankara ve Eskişehir'e gelerek incelemeler yapmıştır. Hazırladığı *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor*'da Kühne, Almanya'daki çırak yetiştirme usulüne değinmiş, Türkiye'deki atölyelerde yeterli sayıda usta olmadığına dikkat çekerek başta demiryolları olmak üzere çıraklık eğitimine önem verilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Kühne raporunda ayrıca kadınların mesleki eğitimleri üzerinde durmuştur. Ev idaresi, çocuk bakımı, biçki ve dikiş gibi kursların açılmasıyla kadınlara yönelik istihdam alanlarının yaratılacağına altını çizmiştir. Nitelikli işçi yetiştirmek konusunda Kühne'nin Türkiye'ye sunduğu öneriler arasında eğitim süresi dört yıl olarak planlanan Eskişehir ve Haydarpaşa Demiryolu Çıraklık Okulları, Tophane Ordu Atölyeleri, İstanbul, İzmir ve Ankara Sanat Okulları ile Ortaköy Çıraklık Okulu, Ankara Ziraat Okulu ve İzmit Sepet Örme Mektebi'nin kurulması yer almıştır. Kühne'nin tavsiyeleri arasında ayrıca nitelikli işgücü ve uzmanlar veya mühendisler arasındaki iletişimi sağlayacak ve işçilere teknik açıdan bilgi verebilecek teknisyenleri yetiştirmek de bulunmaktadır. Kühne, sadece demiryollarında çalışacak teknik elemanların yetişmesinin bile Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacağını üzerinde önemle durmuştur.⁴³

Mesleki ve teknik eğitim hakkında önemli tavsiyelerin bulunduğu bir diğer eser, Kemal Zaim Sünel'in kaleme aldığı 1927 tarihli *Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra*'dır. Muhtırada;

⁴¹ Yıldırım vd, agm., s.80.

⁴² Mesut Gülmez, *Türkiye'de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)*, TODAİE Yayınları, Ankara, 1991, s.202.

⁴³ Alfred Kühne, *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor*, Maarif Vekilliği Devlet Basımevi, İstanbul, 1939; Zafer Tangülü vd, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları", *Turkish Studies*, C 19, S 5, 2014, s.1899.

CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARININ İSTİHDAM MESELESİ
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1923-1933)

...Ziraat sahasında yeni usulleri az çok tatbik edebilecek, tohumlarını, meyvelerini ıslah edebilecek çiftçiler, yağ, sabun, deri, dokumacılık sanayisini tekâmül ettirilebilecek teknisyenlere, sanayi madeniyatımızı ihya edebilecek mütehassıslar yetiştirmek üzere tedbirler almak icap ediyor. Aynı zamanda meslek terbiyesini işçilerimizin her tabakasına yayararak küçük meslekler erbabını dahi tekâmüle doğru sevk etmek ihtiyacı vardır. Bunun yanı başında kızlarımıza meslek terbiyesi vermek onları el islerinde ve kadınlığı alakadar eden sanatlarda (hıfzıssıhha, çocuk büyütmeye usullerinde ve hatta umumi hayatta daha fazla başarı gösterme kabiliyeti) verme zarureti karşısında bulunuyoruz.

Sünel, yukarıdaki sözleriyle ülkede ekonomik refahı sağlamanın yolunun zengin kaynaklara sahip olmakla birlikte tarım, sanayi ve madencilik alanında yeni usulleri uygulayabilecek teknisyenlerin yetiştirilmesiyle mümkün olacağını ifade etmiştir. Teknisyenlere duyulan ihtiyacın bilincinde olarak hükümetin mesleki ve teknik alanda donanımlı hale getirdiği işçileri ülkenin dört bir yanında istihdam etmek mecburiyetinde olduğunun altını da önemle çizmiştir.⁴⁴ Sünel'in raporunda değindiği bir diğer konu nitelikli işgücü eksikliğinden dolayı yurtdışından yabancı uzmanların getirilmek zorunda kalındığıdır. Bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

... Memleketimizde bugün mevcut ve istiklalde artacak olan bina inşaatında müteahhitlere pencere demirleri vesaire demir işlerini yaptıracak adam bulmakta müşkülât karşısındadırlar. Yine bina inşaatından istihdam olunmak üzere usta, betoncu, nakkaşçı ve benzerleri bulmak en müşkül işlerden biridir. Bu sebepten ecnebi ameleyi memleketimize ithal etmek ve memleketin evladı dururken bunlara pek fahiş yevmiyeler vermek zarureti hâsıl oluyor. Aynı zamanda sanatı itibarıyla menşei kontrol edilemeyen bu yabancılara Aydın gibi bazı şehirlerde bilahare çatlayan çok kötü inşaat yaparak birçok kimsenin çok büyük zararlara uğramasına sebep olmuştur.

Kemal Zaim Sünel'in de ifade ettiği gibi ülkenin ekonomik anlamda geleceği, dışa bağımlı bir ekonomiden kurtulmak suretiyle nitelikli işgücü yetiştirmeye bağlıdır. Muhtırada başta demiryolları olmak üzere elektrik, inşaat, kimya, dericilik, dokumacılık gibi birçok alanda yetişecek teknik

⁴⁴ Maarif Vekaleti Mecmuası, S 13-14, s.447; H. Raşit Öymen, "Cumhuriyet Eğitime Geçişte Atatürk'ün Etkisi", **Bellekten**, C 52, S 204, s.1047-1050.

elemanlar ile sanayinin gelişiminin hızlanacağı önemle dile getirilmiştir. Elektrik teknisyenlerine duyulan ihtiyaç ise şöyle ifade edilmiştir: “...Kudreti elektriğe tatbikatı için genellikle esaslı bir teknik malumata ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tatbikatın görünen suretiyle yetişmiş kimselerin ellerinde kalması âdem-i muvaffakiyete uğramasına ve birçok zararlara meydan vermesine sebep olacaktır. Nitekim kudreti elektrikhane istimal ederek tenevvürat yapan birçok şehirlerimizde hesapsızlık yüzünden düşük voltajlarla yanan lambaların fena zararlar vermekte olduğu ve düşük üretim ile zararlı bir surette işlemektedir.” Sünel bu sözleriyle inşaat işlerinde yetişmiş teknik eleman eksikliğinden dolayı yabancı uzman ve teknisyenlere bağımlı hale geldiği bununla birlikte yabancı teknisyenlerin inşaat işlerinde kusurlu hareket ettikleri bu sebeple inşaat sektörünün gelişmesinin mümkün olmadığını altını çizmiştir. Boyacılıkta istihdam edilen teknisyenlerin genel olarak yabancı olmasının sektörün milli menfaatler doğrultusunda gelişmesine engel olduğunu dile getirmiştir.⁴⁵

Cumhuriyet’in ilk yıllarında mesleki ve teknik eğitimi yaygınlaştırarak nitelikli işgücünün yetiştirilmesi dolayısıyla da yabancı uzman ve teknisyenlere duyulan ihtiyacın azaltılması adına birçok proje hazırlanmıştır. Bunlardan biri Mustafa Kemal Paşa tarafından *İş Darülfünunu* olarak isimlendirilen projedir. Proje ile 15-17 yaş aralığındaki gençlerin, tabi olacakları üç senelik bir eğitim programıyla taşçılık, duvarcılık, betonculuk, ağaç işleri, marangozluk, çatıcılık, mobilyacılık, maden sanayi, demircilik, tesviyecilik, tornacılık, dökümcülük, kaynakçılık, bina çilingirliği, sıhhi tesisat, boruculuk, tenekecilik, gaz tesisatçılığı, elektrikçilik gibi meslek gruplarında nitelikli işçi olarak yetiştirmelerine imkân tanınması hedeflenmiştir. Darülfünun’da teknik eleman yetiştirilmesine yönelik açılacak şubede 17 yaşını doldurmuş gençlerin alacakları iki senelik eğitim ile inşaat, bayındırlık, elektrik, ziraat makinaları ve makine ressamlığı ile kondüktörlük, ısı ve süsleme sanayi gibi alanlarda yetiştirmeleri dolayısıyla da istihdam edilecekleri ilgili alanlarda milli sanayiye güçlendirmeleri hedeflenmiştir. Proje ile 1.000 öğrencinin mesleki ve teknik açıdan yetiştirilmesi, her yıl 240 nitelikli işçi, 50 teknisyen, 20 teknik öğretmen ve 10 uzman mezun verilmesiyle istihdam politikalarının Türkler lehine yürütülmesi amaçlanmıştır.⁴⁶

⁴⁵ Ümit Polat vd, “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitimin Durumu Hakkında Bir Muhtıra (Kemal Zaim)”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C 28, S 5, 2020, s.2159-2161.

⁴⁶ *Maarif Vekaleti Mecmuası*, C 4, S 15, s.440-447.

CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARININ İSTİHDAM MESELESİ
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1923-1933)

Mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması hedefini dönem gazetelerinde görmek mümkündür. Örneğin Vakit'te 17 Temmuz 1930 tarihinde yayımlanan bir haber, teknik alanda istihdam edilmek üzere nitelikli işgücü yetiştirme çalışmalarının hızlandığına işaret etmektedir. Haberde; Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendisi Mektebi'nin açılacağını duyurulmuştur. Gece ve gündüz eğitim vermek üzere faaliyet yürütecek Mektebin çeşitli sanayi tesis ve işletmelerinde elektrik, makine ve kalorifer mühendisi ve müteahhitliği; kimya mühendisliği; topografya, harita ve inşaat mühendisliği; şimendifer mühendisliği ve müteahhitliği eğitimi vermesi planlanmıştır. Dört yıllık eğitimi başarıyla tamamlayanlara diploma verileceği ve mezunların staj için Avrupa'ya gönderileceği haberde yer alan detaylar arasındadır. Söz konusu Mektepte açılan Maden Meslek Şubesi'nde ise öğrencilere fizik, kimya, hesap ve matematik derslerinin yer aldığı iki yıllık eğitimle maden teknisyenliği diplomasının verileceği bildirilmiştir.⁴⁷ Dönem gazetelerinde tarım ve çiftçiliğe yönelik kursların verildiği de görülmektedir. Bunlardan birisi tütün eksper kursudur. Son Posta gazetesinin 5 Ağustos 1930 tarihli baskısında eksperlik kursunun açılacağı ilan edilmiştir. Buna göre İstanbul Ortaköy'deki kursa kabul için Türk olmak, en az ortaokul eğitimi almış olmak, sıhhi açıdan tütüncülükle uğraşmaya uygun olmak gibi şartlar öne sürülmüştür. Kurs ile öğrencilere Türkçe, Hesap, Matematik, Fiziki kimya ve Tabiat derslerinin verilmesi planlanmıştır. Eğitimle birlikte çeşitli fabrikalarda staj yapacak öğrencilere bu süre boyunca hiçbir ücret ödenmeyeceği ancak kursu başarıyla tamamlayanlara iş imkanının sunulacağı belirtilmiştir.⁴⁸

Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların meslek sahibi olmalarına katkı sağlamak üzere hazırlanan projeler de bulunmaktadır. Bunlardan biri Kız Enstitüleri'nin kurulması olup dört yıl eğitim vermesi planlanan Enstitünün; biçki ve konfeksiyon imalat, çamaşırcılık, şapkacılık, ticaret, hasta bakıcılık gibi meslek dallarına hazırlık programları vardır. Cumhuriyet Dönemi'nin mesleki ve teknik eğitime yönelik bir diğer projesi, kimya sanayi ve tesciye mekteplerinin kurulmasıdır. Ayrıca gece ve gündüz faaliyet gösterecek meslek kurslarının planlanması istihdam politikaları adına önemli gelişmelerdir.⁴⁹

⁴⁷ Vakit, "Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendis Mektebi", 17 Temmuz 1930.

⁴⁸ Son Posta, "Tütün Eksper Kursu", 5 Ağustos 1930.

⁴⁹ Polat-Karagöz, agm., s.2161-2162.

Cumhuriyet İdaresi yukarıda bahsi geçen gerekçe ve projelerle çalışmalarına başlamış bu doğrultuda mesleki eğitimin hukuki temelleri, 9 Haziran 1927 tarih ve 1052 sayılı *Meslek Mektepleri Hakkındaki Kanun*'un yürürlüğe girmesiyle atılmıştır. Kanunda vilayet ve belediyeler tarafından askeri, sıhhi ve yüksek ihtisas mektepleri ile meslek kurslarının açılması, mektebin eğitim ve iş programının belirlenerek memur ve öğretmen kadrolarının oluşturulacağı belirtilmiştir.⁵⁰ Ağustos 1931 tarihinde yürürlüğe giren 1867 sayılı *Sanat ve Yatı Mekteplerinin İdaresi Hakkında Kanun*, sanat mekteplerinin ülke geneline yaygınlaştırılması bu sayede sanayi, ticaret ve tarım başta olmak üzere çeşitli meslek gruplarında yetişmiş insan gücü ile ekonomik hamlelerin güçlendirilmesi çabasıdır.⁵¹ Kanun çerçevesinde; Ankara, İstanbul, İzmir, Aydın, Edirne, Kastamonu, Konya, Bursa ve Diyarbakır'da kurulan dokuz sanat mektebine kabul edilen 120 öğrenci ile marangozluk, doğramacılık, tesviyecilik, tornacılık, dökümcülük, elektrikçilik, boyacılık, dōsemecilik gibi meslek dallarında mesleki eğitim yürütülmeye başlanmıştır. Açılan okullarda yetişen öğrencilerin sanayide istihdam edilmesiyle yabancı usta ve işçilere duyulan ihtiyacın azalması böylelikle milli sanayinin gelişmesinin mümkün olacağı, okulların son sınıf öğrencilerinin çeşitli işyerlerinde staj yapmak suretiyle çalışma hayatına katılmaları ile ülke ekonomisinin kalkınması hedeflenmiştir.⁵²

Mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaşmasına hukuki temel sağlayan bir diğer gelişme; 10 Haziran 1933 tarihinde 2287 sayılı *Maarif Vekaleti Merkez teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun*'un kabul edilmesidir. Kanun doğrultusunda kurulan *Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü* ile mesleki eğitimin kurumsallaşması ve istihdam politikalarına yön verecek bu türden eğitimlerin ülke geneline yaygınlaştırılması hızlanmıştır.⁵³ Bu gelişme ile birlikte artan öğrenci sayısı, ülke ekonomisinde sağlanacak istikrara zemin hazırlamış ve yetişen nitelikli işgücü, istihdam politikalarının sürdürülebilirliğini sağlamıştır.⁵⁴ Sonuç olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaç, beşerî sermaye genç nüfusun mesleki ve teknik eğitimle donanımlı hale gelmesi zorunluluğunu ortaya

⁵⁰ **Kanunlar Dergisi**, C 5, s.267.

⁵¹ **Kanunlar Dergisi**, C 10, s.306.

⁵² **1930 Sanayi Kongresi: Raporlar-Zabıtlar**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, Cumhuriyet Matbaası, Ankara, 1931, s.668-671.

⁵³ Yıldırım vd, agm., s.86.

⁵⁴ 1923 yılında 64 olan mesleki ve teknik eğitim okulu 1930'ların sonuna gelindiğinde 103'e ulaşmıştır. Öğrenci sayısı ise 1923 yılında 6.547 iken 1940 yılında bu sayı 20.264 olarak tespit edilmiştir. **Milli Eğitim İstatistikleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, s.13.

koymuştur. Bunun yanında verilen hizmet içi eğitimle gelişen işçilerden verim sağlanması hedeflenmiştir.

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir İstihdam Kurumu: İş Bulma Büroları

Gelişmiş ülkelerde işsizlik ile mücadele ederek istihdam hizmetlerini ülke genelinde yaygın hale getiren birim ve kuruluşlar bulunmaktadır. İstihdamın geliştirilmesinde büyük rolü olan bu kurumların işgücü piyasası hakkında yaptığı tespitler ve bu yönde hazırladığı istatistiki bilgiler işsizlikle mücadelede etkin çözüm yöntemleri arasında sayılmaktadır. Türkiye’de ise istihdama aracılık yapacak resmi bir devlet kurumunun vücuda getirilmesi ancak 1946 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun kurulup faaliyete geçmesiyle mümkün olmuştur. Bu döneme kadar işe yerleştirme büroları, iş bulma veya iş idarehaneleri adlarıyla faaliyet yürüten birimler istihdam hizmeti vermiştir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki istihdam kurumları hakkında bilgi veren kaynaklar birisi İş Kanunlarıdır. 3 Mart 1924 tarihinde Meclise sunulan *Mesai Kanunu Layihası* Türkiye’de iş ve işçi bulma faaliyetlerinin kurumsallaşması gerekliliğine vurgu yapan ilk tasarıdır. Cumhuriyet Dönemi’nin ilk istihdam kurumu olarak işe yerleştirme bürolarının kurulması gerektiğini öngören tasarının ilgili maddesinde, nüfusu 5.000’den fazla olan yerleşim yerlerindeki belediyeler tarafından işe yerleştirme bürolarının kurulmasının Türkiye’nin istihdam politikalarının sağlıklı bir şekilde yürütülmesine imkân sağlayacağı vurgulanmıştır. Belediyeler ile birlikte işçi ya da işverenler tarafından kurulan veya yardım amacı ile kurulmuş olan derneklerin, belediyelere bilgi vermek şartıyla, işe yerleştirme büroları kurabilecekleri belirtilmiştir. Söz konusu derneklerin işe yerleştirme faaliyetlerini ücretsiz yürüteceği bildirilirken otel, lokanta ve pansiyonların iş bürosu kuramayacağını altı çizilmiştir.⁵⁵

İş ve işçi bulma gibi çalışma hayatının devamlılığını sağlayacak faaliyetlere ilişkin bir diğer gelişme, 3 Mart 1930 tarihinde 1580 sayılı *Belediyeler Kanunu*’nun yürürlüğe girmesiyle meydana gelmiştir. Kanunun 15. maddesinin 48. fıkrasına göre iş ve işçi bulma, belediyelerin görevleri arasında sayılmıştır.⁵⁶ Söz konusu madde ile belediyeler, yersiz ve yurtsuz olanlara iş bulma sorumluluğunu üstlenmiştir. Kanunun 74. maddesinde ise belediyelerin işçiler, sanat ve meslek sahipleri ile çeşitli hizmetlerde

⁵⁵ Gülmez, age., s.222; Duygu Yılmaz, *Türkiye’de Çalışma Hayatının Örgütlenmesi: Çalışma Bakanlığının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1945-1983)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2022, s.136-139.

⁵⁶ *Resmî Gazete*, S 1471, 14 Nisan 1930, s. 8824; BCA, 15.87.11.

istihdam edilecekler için iş idarehanelerini tesis etmek ve edeceklere ruhsat vermek gibi yetki ve sorumlulukları bulunduğundan bahsedilmiştir.⁵⁷ Kanunun yürürlüğe girmesiyle iş ve işçi bulma hizmetleri müstahdem büroları⁵⁸ veya iş idarehaneleri gibi çeşitli isimlerle anılan birimlerce yürütülmüştür. Bu birimlerin temel görevi; belediye ve bucaklarda yaşayan ziraat, sanayi, ticaret gibi sektörlerde çalışmak isteyen işçiler, serbest meslek işçileri, çırak ve hizmetliler ile temasa geçerek bu kimseleri aracılık ücreti alınmaksızın işe yerleştirmektir. İş idarehanesi açılan illerde ilgili makam; iş idarehanesinin merkezi, faaliyet alanı, bütçesi, teşkilat ve memur kadroları hakkında bilgi veren talimatname hazırlamakla yükümlü tutulmuştur.⁵⁹ Dönem gazetelerinden özel şahısların iş idarehanesi açmak üzere kaymakamlıklara başvuruda buldukları bilgisine ulaşılmaktadır.⁶⁰ Bu durum iş ve işçi bulmak üzere açılan bazı büroların kişisel kazanç sağlamak amacıyla olduklarını göstermektedir.⁶¹

Küçük yerleşim birimlerinde iş bulma faaliyetleri dragoman, aracı, dayıbaşı, kahyabaşı, baladur⁶² isimleriyle anılan aracı kimseler tarafından yürütülmüştür. Söz konusu kimseler iş ve işçi bulmaya ücret karşılığı aracılık etmişlerdir. Başta köy kahvehaneleri olmak üzere gezmek suretiyle buldukları taşçı, duvarcı, marangoz gibi işçileri işverenlerle buluşturmuşlardır.⁶³ İş Kanunu'nun tarım işçilerini kapsamaması sebebiyle tarım işçilerinin iş sahipleriyle bir araya gelerek iş şartlarını konuşabildiği resmi ortamlar oluşturulana kadar bahsi geçen bu aracı kişilere duyulan ihtiyaç artmıştır.⁶⁴

⁵⁷ **Kanunlar Dergisi**, C 8, s.103-104.

⁵⁸ **Cumhuriyet**, "Müstahdemin Bürosu Şefliğine Muhsin B. Tayin Oldu", 22 Kasım 1930.

⁵⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**, "İş Kanunu Layihası", 2 Mart 1931.

⁶⁰ **Vakit**, "Müstahdemin Büroları", 8 Ocak 1931.

⁶¹ Banu Uçkan, "Türkiye'de İş Aracılığı Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi Sürecinde Kamu Tekelinin Kırılması, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 5, S 1, Eskişehir, 2005, s.150; Mustafa Çöpoğlu, **İstihdam Hizmetinin Liberelleştirilmesi: İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun Yeniden Yapılanma Çalışmaları ve Özel İstihdam Hizmetlerine Geçiş Eğilimleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, s.46; İstanbul'da bulunan iş idarehanelerinin çok sıkı bir kontrole tabi tutulması için polis merkezlerine emir verilmiştir. **Vakit**, "Küçük Haberler", 29 Nisan 1930.

⁶² Ahmet Makal, **Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri**, İnge Yayınevi, Ankara, 2002, s. 210.

⁶³ Orhan Tuna, "Küçük Sanayide İş Şartları, **Çalışma**, S 6, Mayıs 1946, s.38.

⁶⁴ Müslim Demir, "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Önermeler", **Çalışma ve Toplum**, S 44, 2015, s.178.

İş bulma bürolarının kurulması ve faaliyetleri hakkında detaylı bilgilere dönem gazetelerinde rastlamak mümkündür. Akşam gazetesinin 21 Mart 1930 tarihli baskısında bu bürolardan biri olan Ankara İş İdaresi ile ilgili şu detaylar yer almıştır: *Her sınıf fen memuru, sanatkâr ile kâtip, daktilo, muallim, mürebbiye, aşçı ve diğer işçiye ihtiyacı olanlara işçi ve işsizlere süratle iş temin eden Ankara'da ciddiyet ve süratle iş yapan yegâna müessesidir.*⁶⁵ Buradan iş bulma bürolarının birçok meslek grubundan işçilerin istihdam edilmesine yönelik hizmet verdiği anlaşılmaktadır.

İş arayanlar genel olarak yukarıda bahsi geçen iş bulma bürolarına başvurmakla beraber çeşitli nitelikteki işçiler, gazetelerin kendilerine ayrılan sayfalarında iş aradıklarını bildirmişler bu sayede işçi arayan kurum, kuruluş ve işyerlerine ulaşmışlardır. Verdikleri ilanlarda mesleki becerileri, eğitim bilgileri, adres bilgileri ve bazı ilanlarda çalışma şartları bildirilmiştir. Örneğin Akşam gazetesinde 25 Mart 1930 tarihinde verilen ilanlardan biri şöyledir: *Ali Bahriye Mektebi'nden mezun ve Ereğli madenlerinden birinin şefi olan bir genç iş arıyor. Buharlı, mahrukutlu ve elektrikli makineleri kullanmakta mahirdir. 6 ay tecrübe edilmeğe razıdır. İlandan iş arayan şahsın mesleki eğitim ve tecrübesinin bulunduğu bununla birlikte çalışma konusunda herhangi bir şartının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Aynı tarihli gazetede işçi arayanlar için ise şu ilan bulunmaktadır: Demirci ustası aranıyor: Araba demirci ustasına lüzum vardır. Talip olanlar serlan atideki adrese müracaat etsinler.*⁶⁶ İlanlardan daha çok teknik alanlarda istihdam edilmek üzere işçi arandığı anlaşılmaktadır. Bu durum sanayinin gelişmesi ile birlikte işyerlerinde kullanılan makinelerin niteliğinin değiştiğine ve değişen bu şartlara uyum sağlayabilecek nitelikte eğitim alan teknik eleman ve işçilerin tercih edildiğine işaret etmektedir.⁶⁷ Akşam gazetesinde yer alan bir diğer iş ilanında iş arayanların tecrübeleri ve eğitim bilgileri yanında çalışma şartlarına ilişkin detaylar yer almıştır. Gazetenin 11 Nisan 1930 tarihli baskısında şöyle bir ilan yer almıştır: *Galatasaray Lisesi'nin altıncı ve Sen Benua Fransız Lisesi'nin yedinci sınıflarından çıktım. Az bir maaş ile bir iş istiyorum.* İlandan da anlaşılacağı üzere iş arayan kimsenin “az bir maaş” ifadesi düşük ücretle çalışmayı kabul ederek istihdam edilmeyi göze aldığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.⁶⁸

⁶⁵ Akşam, “Ankara Halk İş İdarehanesi”, 21 Mart 1930.

⁶⁶ Akşam, “Küçük İlanlar-İş Arayanlar”, 25 Mart 1930.

⁶⁷ Akşam, “Küçük İlanlar”, 26 Mart 1930.

⁶⁸ Akşam, “Küçük İlanlar”, 11 Nisan 1930.

Dikkat çeken bir diğer haber yine Akşam gazetesinde şu şekilde yer almıştır: *Türkçe ve Fransızca bir az İngilizce bilen, İsviçre’de meşhur bir ticaret mektebi alisinden mezun halen bankada memur bir genç iki saat çalışmak üzere iş arıyor. Her nevi muhasebe tutulabilir.*⁶⁹ İlandan, iş arayan kimsenin hali hazırda bir iş sahasında çalışmakta olduğu ancak öne sürdüğü şartların karşılanması halinde ikinci bir işte de istihdam edilmeyi talep ettiği anlaşılmaktadır. İş tecrübesi ve aldığı eğitimin nitelikleri göz önüne alındığında iş arayan kimsenin başvurduğu iş sahası muhasebecilik, Cumhuriyet’in ilanından itibaren açılması planlanan mesleki ve teknik okullar ile yaygınlaştırılmaya çalışılmış bir alandır. İşçi arayan ilanlardan ise istihdam edilecek iş sahasının daha çok fiziki yeterlikler dikkate edilerek belirlendiği ve çalışma şartlarının ağır olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁰

Akşam gazetesinin 27 Nisan 1930 tarihinde verdiği iş ve işçi arayanlara ilişkin ilanda; işçi arayanların özel çalışma şartları belirlemede olduğu görülmektedir. Bunlardan birisi daktilo alanında istihdam edileceklerin Türk veya Museviler arasından seçilebileceği belirtilmiş olmasıdır. Ayrıca bu alanda istihdam edileceklerin Fransızca bilmeleri tercih sebebi olmuştur. İlanda yer alan bu detaylardan da anlaşıldığı üzere nitelikli işgücü ile istihdam arasında yakın ilişki bulunmaktadır.⁷¹ Akşam gazetesine verilen bir diğer ilanda iş arayanlar arasında yurtdışında eğitim alan mühendislerin bulunduğu görülmektedir. Bu durum Cumhuriyet Dönemi’nde mesleki eğitimin yaygınlaştırması projelerinin hayata geçirildiğine ve yetişen nitelikli işgücünün istihdam edilecek duruma geldiğine işaret etmektedir.⁷²

Vakit gazetesinin 1 Haziran 1932 tarihli haberinde iş arayan bir vatandaş hakkında şu bilgiler yer almıştır: *Ali bir mektepten mezunum. Vesikam mevcuttur. İstanbul’da şirketler ve müesseseler nezdinde veya taşrada tüccar katipliği, kasiyerlik ve buna mümasil bir vazife arıyorum. İş başvurularında ücret, işyeri, işin türü ve süresi gibi çalışma şartları konusunda esneklik içeren ifadelerin yer alması, iş ihtiyacının ne kadar elzem olduğunun bir göstergesidir. En çok da ücretlerde esneklik yapıldığı*

⁶⁹ Akşam, “Küçük İlanlar-İş Arayanlar”, 15 Nisan 1930.

⁷⁰ Akşam, “Küçük İlanlar-İş /İşçi Arayanlar”, 18 Mart 1930.

⁷¹ Akşam, “Küçük İlanlar-İş/İşçi Arayanlar, 27 Nisan 1930.

⁷² Akşam, “Küçük İlanlar-İş Arayanlar” 22 Ağustos 1932.

görülmektedir.⁷³ Akşam gazetesinin 24 Haziran 1930 tarihli baskısında iş arayanlarla ilgili aşağıdaki detaylar yer almıştır.⁷⁴

- *Yeni Türkçe, okuryazar, daktilo bilir, yazıhane veya acente ve müessese de dahi hizmet edebilirim.*
- *Fransızca, İngilizce ve Almanca tercümeyle muktedir, daktilo, telsiz telgraf muhaberatı bilen bir Alman matmazeli bir yazıhanede çalışmak veya bir aile nezdinde mürebbiyelik üzere iş arıyor.*
- *Tesviye ve tornacılık sanatım var ve iş arıyorum.*
- *Türkçe ve Fransızca daktilo ve usulü muhasebeye vakıf bir Türk genciyim taşrada çalışmak üzere iş arıyorum.*
- *Büyük Macar fabrikalarında bulunmuş ustabaşı değirmenci bir Macar iş arıyor.*

İş arayanlar hakkında verilen yukarıdaki bilgiler, işgücünün niteliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Buna göre iş arayanlar, birden fazla dil bilmekte, birçoğu da belli bir iş tecrübesine sahip bulunmaktadır. İş arayanlar hakkındaki bilgiler ayrıca sadece Türklerin değil, yabancı milletlerden vatandaşların da işsiz olduğuna işaret etmektedir.

Dönem gazetelerinin iş idarehanelerine katkı sağlamak için hazırladığı ilanlar sayfasının iş arayanlar açısından faydalı olacağı şüphesizdir. Ancak söz konusu ilanların bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Gazeteler bazı tarihlerde iş ve işçi arayanlara yönelik sıklıkla bilgilendirmelerde bulunmuşlardır. Bu bilgilendirme daha çok ilanın kısa olması yönündedir. Dolayısıyla dört satırdan fazla olmaması gerektiği vurgulanan ilanlarda işin veya işçinin niteliklerinin tam olarak ifade edilmesi mümkün olmayacağından istihdama aracılık edecek tam donanımlı bir kuruma olan ihtiyaç belirgin haldedir.⁷⁵ Ayrıca dönem gazeteleri yoluyla iş bulma girişimlerinde bulunan vatandaşların olumlu bir sonuca ulaşmış olmadığını kestirmek zordur. Resmi bir iş bulma teşkilatının kurulması ve teşkilat tarafından işgücünün tespitine yönelik istatistiksel çalışmaların yapılması, ülkenin içinde bulunduğu işsizlik meselesi için etkili bir çözüm yolu olabileceği düşünülmektedir.⁷⁶

⁷³ **Vakit**, “Küçük İlanlar”, 1 Haziran 1932.

⁷⁴ **Akşam**, “İş Arayanlar”, 24 Haziran 1930.

⁷⁵ **Akşam**, “Küçük İlanlar” 4 Nisan 1930.

⁷⁶ **Akşam**, “İş Arayanlar”, 24 Haziran 1930.

İş ve işçi bulma hizmetlerinin hazırlanan bir yönerge çerçevesinde yerine getirilmesine yönelik önemli gelişmelerden bir diğeri, Mart 1932 tarihinde dördüncü kez Meclise sunulan 109 maddelik İş Kanunu tasarısıdır. Tasarıda bir istihdam aracı olarak iş ve işçi bulma hizmetlerinin kurumsallaşması öngörülmüştür. Kurulması öngörülen iş ve işçi bulma büroları ile başta genç nüfus olmak üzere mümkün olabildiğince çok vatandaşa iş bulmak böylelikle ülkenin ekonomik olduğu kadar sosyal bir meselesi olan işsizliğin önüne geçmek hedeflenmiştir. 1924 yılında hazırlanan kanun tasarısında olduğu gibi otel, pansiyon, lokanta ve meyhane gibi işletmelerin işe yerleştirme evleri kurmaları yasaklanırken belediyeler ile işçi ve işveren birliklerinin izin alma şartı olmaksızın ve parasız işletmek suretiyle işe yerleştirme evleri kurmalarına izin verilmiştir. Bununla birlikte tüm illerde iş idarehanesinin açılması ile ilgili hükümlere yer veren 1932 İş Kanunu tasarısı, iş ve işçi bulma hizmetlerini yerine getirecek büroların ticaret konusundan çıkarılması amacıyla bu tür hizmetlerin ücret karşılığında verilmesini yasaklamıştır.⁷⁷ Tasarı halinde Meclise sunulan İş Kanunu'nda bir istihdam kurumu olarak faaliyet gösterecek iş idarehanelerine ilişkin ayrıntılı bilgiler verilmiştir.⁷⁸

Hazırlanan İş Kanunu tasarısı ve tasarıda yer alan iş ve işçi bulma hizmetlerini yerine getirecek birimler hakkındaki öneriler dönem gazeteleri vasıtasıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Örneğin 13 Eylül 1932 tarihinde Son Posta gazetesinde; Hükümetin bir iş bulma teşkilatı kuracağı bu sayede işsizlerin kolayca istihdam edileceği belirtilmiştir. Bürolarının kurulması ile ilgili haberlere yer vermek aynı zamanda kamuoyunun nabzını tutmak üzere röportajlar yapılmıştır. Röportajlarda her ülkede işsizleri alakadar eden resmi bir kurumun olduğu ifade edilmiş, gelişmiş olan ülkelerde ekonomik refahın işsizliğin önlenmesiyle yükseldiği vurgulanmıştır. Söz konusu kurumun işsizlerin sayısını tespit etmek üzere aylık istatistikler hazırladığının da altı çizilmiştir. Gazetede verilen röportajdan, İş Kanunu tasarısında yer verilen istihdama aracılık edecek bir kurumun vücuda getirilmesi kararının vatandaşları sevindirdiği anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmelerde öne çıkan görüşlerden birisi de Dünya Ekonomik Krizi sebebiyle hemen hemen her ülkede işsiz sayısının arttığıdır. Röportajda dile getirilen ifadeler,

⁷⁷ Gülmez, *age.*, s.254.

⁷⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, “İş Kanunu”, 3 Mart 1931; **Son Posta**, “İş Kanunu”, 11 Mart 1932; Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mesut Gülmez, **Türkiye’de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1991.

vatandaşların yeni ekonomik sistem devletçiliği benimsediğini ortaya koymaktadır. Bu yöndeki görüşler aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:⁷⁹

Milli sermayemiz taşa, toprağa bağlanıyor, herkes apartman yaptırmakla birbiri ile müsabakaya giriyordu. Sermaye sahipleri paralarını bankalara faizsiz olarak bile yatırıyorlardı. Bu suretle para işlemiyor ve bu vaziyet işsizliği doğuruyordu. Hükümet bu paraya tedavül imkânı hazırlıyor ve iş bulma teşkilatı yapıyor. Bu karar bizdeki işsizliği de ortadan kaldıracaktır. Bir diğer görüşmeci de düşüncülerini şu şekilde ifade etmiştir: Ben garsonum. Genç olduğum için daha fazla şeyler de öğrenebilirim. Fakat bugün işsizim, parasızım. İş, para ve gezme ile bulunur. Fakat ben gezemiyorum. İş müesseselerini tanımıyorum. Hükümet böyle bir teşkilat yaparsa elbette iş bulabileceğim. Başka bir görüşmede ise iş bulma teşkilatı hakkında şu görüşler dile getirilmiştir: Dünya buhrana tepki olarak bizde de işsizler çoğaldı. Bir bakıma göre memleketimizde iş çoktur amma işçi ile müessese arasında mutavassıt yoktur. Sonra memleketimiz geniş olduğu için nakil vasıtaları da pek pahalıdır, işsizler gezerek kendilerine iş bulamıyorlar.

Bu detaylardan da anlaşılacağı üzere Dünya Ekonomik Krizinin ülkede işsizliğe sebep olduğu vurgulanmakta vatandaşların hem işsizlikten olumsuz etkilenmelerinden hem de işsizliğin ülke kalkınmasını zorlaştırdığından bahsetmeleri hükümetin işsizliği önleme çabalarına hız vermesi açısından önem taşımaktadır.

Açılacak iş bürosu hakkında kamuoyunu bilgilendirmek üzere yapılan haberlerden bir diğeri Milliyet'in 13 Eylül 1932 tarihli baskısında "Hükümet çok faydeli bir teşebbüs yapıyor" başlığı ile yer almıştır. Haberde; Hükümetin merkezde bir iş bulma teşkilatını vücuda getirmek hedefinde olduğu, açılacak teşkilatın ülkenin çeşitli yerlerindeki işsizlerin ve iş arayanların sayısını tespit edecek haftalık istatistikler yayımlayacağı bildirilmiştir. Diğer taraftan ülkenin çeşitli yerlerinde mevcut işlerin ve işçi

⁷⁹ Röportajda konuyla ilgili ifadeler şöyledir: *Hükümetler bu işsizleri muhtelif vasıtalarla işçi arayanlara tanıtır. Şimdi bizde de bir iş bulma teşkilatı vücuda getirilecekmış. Böyle bir teşkilatı memnuniyetle karşılamak mümkün mü? Ben eminim ki bizdeki işsizlerin adedi diğer memleketlere nispetle çok azdır ve iyi işçi isteyenler de pek çoktur. Fakat şimdiye kadar iş arayanla işçiyi birbirine tanıtan bir müessese olmadığı için birçok kimseler işsiz kalyordu. Biz kanaatkâr ve oldukça basit ihtiyaçlı bir milletiz. Bu teşkilat faaliyete geçtikten sonra bizde hemen hemen işsiz kalmayacaktır. Son Posta, "İş Bulma Teşkilatı", 13 Eylül 1932.*

arayanların adreslerinin tespit edilmesiyle istihdam hizmetlerine aracı olunacağı belirtilmiştir.⁸⁰

Yukarıda verilen gelişmelerden de anlaşılacağı üzere istihdam kurumu olarak hizmet verecek birime duyulan ihtiyaç, hazırlanan İş Kanunu tasarılarında sıkça gündeme gelmiştir. Tasarıda istihdam hizmetleri, belediyeler ile işbirliği halinde faaliyet yürütecek iş ve işçi birliklerinin sorumluluğuna verilmiş ve bu hizmetlerin ücretsiz yürütüleceği bildirilmiştir. 1932 yılında bir kez daha Meclise sunulan İş Kanunu tasarısının da yürürlüğe girmesi mümkün olmadığından istihdam politikalarının devletin resmi bir kurumu olarak hizmet verecek bürolar aracılığıyla sürdürülmesi hedefi, 3008 sayılı İş Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1936 yılına kadar askıda kalmıştır.⁸¹

1923-1933 Yılları Arasında Yürütülen İstihdam Politikalarının Niceliksel Sonuçları

Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet, sadece özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda ekonomiye müdahale etmiş bununla birlikte özel sektöre finans aracı olarak bankalar kurmuştur. Bunlardan biri 1924 yılında kurulan İş Bankası, bir diğeri 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası'dır. Bankaların kurulması sanayileşme adımlarının hızlanması, çeşitli iş sahalarının açılması dolayısıyla istihdam olanaklarının genişlemesi adına önemli gelişmelerdir. İstihdam imkanlarının artırılmasına yönelik adımlar arasında 28 Mayıs 1927 tarihinde kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu da bulunmaktadır. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından 2 Haziran 1927 tarihinde yapılan Sanayi Nüfus Sayımı, istihdamı özendirmek için atılan adımların niceliksel sonuçlarını göstermesi bakımından önemlidir. Sayım sonuçları istihdam açısından değerlendirildiğinde geleneksel zanaatlarla meşgul olanlar, el tezgahlarında çalışanlar ve küçük sanayi işletmelerinde istihdam edilmiş olanların fazla olduğu görülmektedir.⁸²

1929 yılında meydana gelen Dünya Ekonomik Krizi, Türkiye'nin istihdam alanlarının gerilemesine neden olmuştur. Ülkede baş gösteren işsizliği önlemek dolayısıyla yeni fabrikaların kurulması yoluyla istihdam politikalarını sürdürebilmek devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Devletçi ekonomi adı verilen bu sistem ile istihdam politikaları 1938 yılına

⁸⁰ Milliyet, "Memleket İş Bürosu", 13 Eylül 1932.

⁸¹ Uçkan, agm., s.150.

⁸² Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1990, s.39.

CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARININ İSTİHDAM MESELESİ
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1923-1933)

kadar istikrarlı bir şekilde sürdürülmüştür. Süreç içerisinde hazırlanan *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nın temel olarak işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılmasına yönelik hazırlanmış olması söz konusu istikrarın yakalanmasında önemli bir araç olmuştur.⁸³ Aşağıdaki tablo 1923-1933 yılları arasında yürütülen istihdam politikalarının değerlendirilmesi adına kayda değerdir.

Sektörler ve İstihdam Edilen Kişilerin Nüfusa Oransal Dağılımı (%)									
Yıllar	Tarım, ormancılık, arıcılık ve balıkçılık	Madencilik ve taş ocacılığı	İmalat sanayi	Elektrik, gaz ve su	İnşaat ve bayındırlık işleri	Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller	Ulaştırma, haberleşme ve depolama	Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları yardımcı iş hizmetleri	Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler
1923	89.94	0.34	3.16	0.02	0.80	2.74	0.38	0.26	2.37
1924	89.48	0.54	3.14	0.02	1.09	2.73	0.41	0.25	2.34
1925	89.24	0.45	3.14	0.02	1.38	2.73	0.42	0.27	2.35
1926	88.29	0.61	3.62	0.02	1.36	2.70	0.42	0.29	2.70
1927	87.77	0.64	3.70	0.02	1.68	2.68	0.43	0.30	2.77
1928	88.23	0.64	3.52	0.02	1.75	2.53	0.41	0.28	2.62
1929	88.09	0.55	3.47	0.02	2.05	2.52	0.42	0.31	2.58
1930	87.51	0.59	3.55	0.02	2.21	2.68	0.49	0.30	2.66
1931	88.63	0.61	3.34	0.02	1.43	2.70	0.48	0.30	2.49
1932	88.70	0.67	3.28	0.03	1.37	2.70	0.50	0.29	2.46
1933	89.01	0.64	2.83	0.03	1.58	2.72	0.50	0.29	2.41
Ortalama	88.63	0.57	3.34	0.02	1.52	2.67	0.44	0.29	2.52

Tablo 1: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2013, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.132

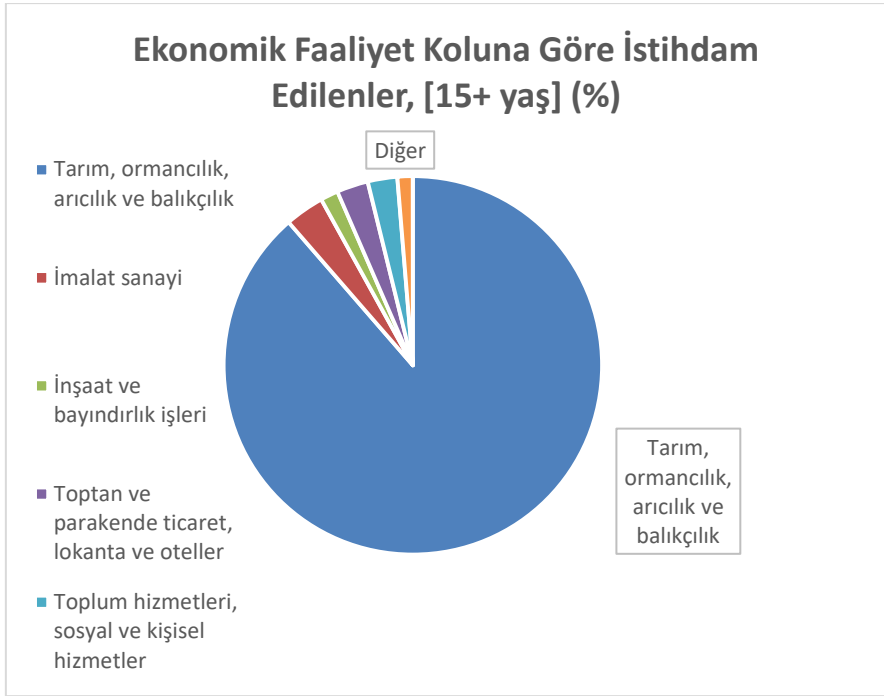
⁸³ Kepenek vd, *age.*, s.71.

TÜİK'ten elde edilen yukarıdaki verilerde, 1923-1933 yılları arasında istihdam edilen toplam kişi sayısının 63.177 olduğu görülmektedir. Veriler en fazla istihdamın tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık sektörlerinde yapıldığı ortaya koymaktadır.⁸⁴ Madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe dalgalanmalar olsa da söz konusu sektörlerdeki istihdam oranı giderek artan bir çizgidedir. İmalat Sanayi'nde ise belirgin bir artış görülmemekle birlikte bu durum 1923 yılında toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde sanayi eğitimi vermek üzere sanat, çıraklık ve usta okullarının açılması kararının tam olarak hayata geçirilemediği dolayısıyla sanayi sektöründe istihdam edilmek üzere nitelikli işgücünün henüz istenilen seviyeye ulaşamadığı şeklinde değerlendirilebilir. Sanayi sektörünü geliştirmek, girişimciyi özendirmek ve daha fazla sanayi tesisi kurulmasına katkı sağlamak üzere planlanarak 1927 yılında hayata geçirilen Teşvik-i Sanayi Kanununun, 15 yıl yürürlükte kalmasına rağmen, etkisini henüz ideal düzeyde göstermediğini söylemek de mümkündür. Tablodan imalat sanayiinden sonra en çok istihdamın toptan ve perakende, ticaret, lokanta ve oteller sektöründe yapıldığı anlaşılmaktadır.⁸⁵ Tablodaki veriler, en çok istihdam payına sahip bir diğer alanın toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler sektörlerine ait olduğuna işaret etmektedir. Bu sektörlerde yer alan bilgiler, sosyal yardım, sosyal güvenlik, aile ve çocuk sağlığı, genç, yaşlı ve engelli vatandaşlarla ilgili çeşitli yardımlar gibi toplumsal kalkınmayı sağlayacak birçok hizmetin istikrarlı bir çizgide ilerlediğini göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla devletin sosyal hizmetler kapsamında meslek sahibi edindirmeye devam etmesi, insani değerlerin önem kazandığını göstermektedir. %1 ve 1'in altında olan elektrik, gaz ve su; inşaat ve bayındırlık; ulaştırma, haberleşme ve depolama ile mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları yardımcı iş hizmetleri gibi sektörlerde ise istihdam alanlarının henüz genişlemediği anlaşılmaktadır.

⁸⁴ **İstatistik Göstergeler 1923-2013**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.132

⁸⁵ Dünya Ekonomik Krizi sonucu 1929 yılında 1.100 şirketin iflas ettiği ya da ticari faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldığı bilinmektedir. Bu durum yukarıda bahsi geçen sektörde istihdam edilen kişi sayısının azaldığı dolayısıyla da işgücü piyasasına katkı sağlayan sektörler arasında dengesiz bir dağılımın ortaya çıktığı görülmüştür. Çağlar Keyder, "Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der. İrvin Cemil Schick, E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 1992, s. 49.

CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARININ İSTİHDAM MESELESİ
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1923-1933)

Tablo 2: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2013, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.132

Yukarıda elde edilen verileri 1923-1933 yılları arasında işsizlik oranı hakkında bilgi veren istatistiklerle desteklemek Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürütülen istihdam politikalarının ne derece başarılı olduğunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Buna göre 1923-1933 yılları arasında Türkiye'de işsizlik oranları sırasıyla şöyle hesaplanmıştır: 1923 yılında 9.1, 1924 yılında 6.9, 1925 yılında 5.3, 1926 yılında 5.1, 1927 yılında 4.2, 1928 yılında 3.8, 1929 yılında 3.2, 1930 yılında 3.2, 1931 yılında 4.5, 1932 yılında 4.5 ve 1933 yılında 3.9'dur.⁸⁶ Türkiye'de yürütülen istihdam politikalarının niceliksel sonuçlarını ortaya koyan yukarıdaki istatistiklerden işsizliğe karşı önlemlerin etkili olmaya başladığı anlaşılmaktadır. Rakamlar 1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrası işsizliğin artmış olduğunu ortaya koysa da 1933 yılında uygulanmaya başlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlayan dönemde sanayileşme hamlelerinin artması işsizliğin gerilemesine katkı sağlamıştır.

⁸⁶ Tuncer Bulutay, **Employment, Unemployment and Wages in Turkey**, ILO Yayınları, Ankara, 1995, s.214-262.

SONUÇ

Sosyal politikalar hem toplumsal hem de hukuki düzenlemeler ile resmiyet kazanmaktadır. İşgücü piyasasının düzenlenmesine yönelik bu hareketliliği mümkün kılan gelişme ise sanayileşme çabalarının hız kazanmasıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürütülen istihdam politikaları kapsamında; Millî Mücadele Dönemi'nde yaşanan işgücü kaybını önlemek, Osmanlı Devleti'nin son döneminde imtiyazları genişlemiş yabancı sermayeli şirketlerin çalışan çoğunluğunu Türklerden oluşturmak ve kamu veya özel sektör işletmelerinde çalışacak işgücüne nitelik kazandırmak amacıyla birçok kanun ve yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Ayrıca işgücü piyasasının nitelik ve niceliksel açıdan durumunu tespit etmek üzere çeşitli rapor ve projeler hazırlanmıştır. Bu çalışmalar işsizlik meselesini çözmek yanında işgücünü mesleğe hazırlamak gibi adımları da kapsamıştır. İstihdam politikalarının önemli ayaklarından birisi olan kurumsallaşma adına çeşitli adımlar atılmıştır. İş Kanunu tasarılarında Türkiye'nin emek ile sermayeyi birleştirecek bir kuruma sahip olması gerektiği önemle vurgulanmıştır. İş bürosu, işe yerleştirme evi, iş idarehaneleri veya müstahdemin büroları adıyla anılan birimlerin açılması istihdamın kurumsallaşması adına önemli gelişmelerden sayılsa da kuruldukları tarihin üzerinden çok geçmeden ticari birer işletme niteliğine bürünmeleri üzerine kapatılmışlardır. Kurumsallaşmanın ancak 1946 yılında mümkün olması Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası kurulan yeni düzene uyum çabası olarak değerlendirilebilir.

Son olarak Cumhuriyet'in ilk on yılında sosyal politikaların önemli bir aracı olarak istihdam hizmetlerinin nitelik açısından karakteri, bir ulus-devlet olma yönünde ilerleyen Türkiye'nin milli menfaatlerine hizmet edecek yönde gelişmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye İktisat Kongresi'nde yaptığı açılış konuşması bunun en güzel örneğidir. Atatürk, Türk sermayeli fabrikaların artması yönündeki görüşlerini Türk işçisinin istihdam edilmesi önceliği ile birleştirerek dile getirmiştir. Cumhuriyet idarecilerinin bu görüşü, ekonomik kalkınmanın sağlanmasında beşerî sermayenin Türk vatandaşlardan oluşturulması böylelikle hem işsizliğin önlenmesi hem de yabancı işçi, uzman veya teknisyenlerden oluşan çalışma kadrolarının tasfiye edilerek ekonomik güvenliğin sağlanması girişimlerini desteklemektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Kanunlar Dergisi, C 1, s.177.

Kanunlar Dergisi, C 5, s.272.

Kanunlar Dergisi, C 5, s.267.

Kanunlar Dergisi, C 8, s.103-104.

Kanunlar Dergisi, C 10, s.306.

Kanunlar Dergisi, C 11, s.537.

Resmî Gazete, S 1471, 14 Nisan 1930, s. 8824;

TBMM Zabıt Ceridesi, C 32, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, s.618.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 26, B 114, 5 Temmuz 1926, s.82.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

Milliyet

Son Posta

Vakit

Kitaplar

Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2019.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 2, Atatürk Araştırma Merkezi Divan Yayınları, Ankara, 2006.

Bağcı, Erdem, **Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve İstihdam Politikaları**, Der Yayınları, İstanbul, 2020.

Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1990.

Bozkır, Serdar A., “Sosyal Politika Kavramı” **Sosyal Politika**, Ed. Aysen Tokol-Yusuf Alper, Dora Yayınları, Bursa 2014, s.1.

Bulutay, Tuncer, **Employment, Unemployment and Wages in Turkey**, ILO Yayınları, Ankara 1995.

Clark, Edward C., “Osmanlı Sanayi Devrimi”, **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi: Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1992, s.40.

Gülmez, Mesut, Türkiye’de **Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1991.

Güven, H. Sami, **Sosyal Politikanın Temelleri**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1997.

Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri, C 1, Hazırlayanlar: İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

İnan, Afet, **İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

İstatistik Göstergeler 1923-2013, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Kepenek, Yakup-Yentürk, Nurhan, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.

Keyder, Çağlar, “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der: İrvın Cemil Schick, E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 1992, s.49.

Kodaman, Bayram, “Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Kadar Sanayi Mektepleri” **Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)**, Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık, Ankara,1980, s.290.

Kuruç, Bilsel, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932)**, C 1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1988.

Kühne, Alfred, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, Maarif Vekilliği Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

Makal, Ahmet, Türkiye’de **Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri:1920-1946**, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

Makal, Ahmet, **Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri**, İmge Yayınevi, Ankara, 2002.

Milli Eğitim İstatistikleri, Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014.

Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistikleri, Tarihi İstatistikler Dizisi, C 4, Haz. Gündüz Ökçün, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

Ökçün, A. Gündüz, **Türkiye İktisat Kongresi (1923-İzmir) Haberler, Belgeler, Yorumlar**, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara, 1997.

Talas, Cahit, **İçtimai İktisat Dersleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1955.

Tittmuss, Richard M., **Social Policy**, Edited by Brian Abel Smith and Kay Titmuss, Open University Set Book, 1990.

Tuna, Orhan, **Sosyal Siyaset**, Fakülte Matbaası, İstanbul, 1966.

Tuna, Orhan -Yalçıntaş, Nevzat, **Sosyal Siyaset**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1999.

Yılmaz, Duygu, **Türkiye’de Çalışma Hayatının Örgütlenmesi: Çalışma Bakanlığının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1945-1983)**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2022.

1930 Sanayi Kongresi: Raporlar-Zabıtlar, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, Cumhuriyet Matbaası, Ankara, 1931.

Makaleler

Ceylan, Ömer, “Türkiye’de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S 57, 2009, s.579-600.

Demir, Müslim, “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Önermeler”, **Çalışma ve Toplum**, S 44, 2015, s.177-194.

Koray, Meryem, “Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak”, **Çalışma ve Toplum**, C 4, S 15, s.19-56.

Kurt, Mustafa- Kuzucu, Kemalettin- Çakır, Baki- Demir, Kemal, “19. Yüzyılda Osmanlı Sanayileşmesi Sürecinde Kurulan Devlet Fabrikaları: Bir Envanter Çalışması”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S 40, 2016, s.245-278.

Maarif Vekaleti Mecmuası, S 13-14, s.447.

Maarif Vekaleti Mecmuası, C 4, S 15, s.440-447.

Öymen, H. Raşit, “Cumhuriyet Eğitime Geçişte Atatürk’ün Etkisi”, **Bellekten**, C 52, S 204, s.1013-1088.

Özkan, Asaf, “Yabancı Sermayeli Şirketlerden Yabancı Gayrimüslimlerin Tasfiyesinin Nedenleri” **Bellekten**, C 37, S 308, s.293-331.

Polat, Ümit- Karagöz, Savaş, “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitimin Durumu Hakkında Bir Muhtıra (Kemal Zaim)”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, C 28, S 5, 2020, s.2156-2164.

Şahin, Levent-Yıldırım, Kadir, “On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türkiye’de İşsizlikle Mücadele Politikalarının Gelişimi” **Çalışma ve Toplum**, C 2, S 45, 2015, s.111-152.

Tuna, Orhan, “Küçük Sanayide İş Şartları, **Çalışma**, S 6, Mayıs 1946, s. 38.

Tangülü, Zafer-Karadeniz, Oğuzhan, Karadeniz-Sinan Ateş, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları”, **Turkish Studies**, C 9 S 5, 2014, s.1895-1910.

Uçkan, Banu, “Türkiye’de İş Aracılığı Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi Sürecinde Kamu Tekelinin Kırılması, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 5, S 1, Eskişehir, 2005, s.149-178.

Yıldırım, Kadir-Şahin Levent, “Osmanlıdan Günümüze Mesleki Eğitimin Gelişimi”, **Çalışma ve Toplum**, C 1, S 44, s.77-112.

Tezler

Başer, Nuri Erkin **I. Sanayi Devriminde Teknolojik Gelişmelerin Rolü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011.

CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARININ İSTİHDAM MESELESİ
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1923-1933)

Çöpoğlu, Mustafa, **İstihdam Hizmetinin Liberalleştirilmesi: İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun Yeniden Yapılanma Çalışmaları ve Özel İstihdam Hizmetlerine Geçiş Eğilimleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995.

Özdemir, Süleyman, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2004.